

Fornleifaskráning í landi Reykja í Ólafsfirði

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

**Fornleifastofnun Íslands
FS196-03031
Reykjavík 2003**

Forsíðumynd er af bæjarhóli; bæjartóft (til hægri) og fjós (til vinstri)

© Fornleifastofnun Íslands
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. Inngangur	4
2. Um fornleifaskráningu	6
3. Fyrri fornleifakönnun	8
4. Byggðasaga	8
5. Fornleifaskrá	9
6. Minjar í hættu á fyrirhuguðu skipulagssvæði	24
7. Tillaga um aðgerðir	26
8. Niðurlag	26
9. Heimildaskrá	27

Skrá yfir kort

1. Minjakort fyrir Reyki

1. Inngangur

Fornleifaskráning hófst í Ólafsfirði árið 1996. Þá vann Fornleifastofnun Íslands heimildakönnun (svæðisskráningu) um fornleifar í Eyjafirði fyrir Héraðsnefnd Eyjafjarðar. Sú könnun leiddi í ljós vitneskju um 339 fornleifastaði í Ólafsfirði. Ekki eru til örnefnaskrár fyrir allar jarðir í sveitarfélaginu og því má búast við að fornleifum fjölgi mjög við vettvangsvinnu. Samkvæmt nýjustu áætlunum Fornleifastofnunar má gera ráð fyrir að í Ólafsfirði séu a.m.k. um 400 fornleifastaðir.

Fyrir haustið 2002 höfðu verið skráðar á vettvangi 54 fornleifar í landi jarðanna Ósbrekku, Skeggjabrekku, Kvíabekkjjar og Þverár í sambandi við undirbúning fyrir jarðgangagerð milli Ólafsfjarðar og Siglufjarðar.

Haustið 2002 höfðu forsvarsmenn Ólafsfjarðarbæjar samband við Fornleifastofnun Íslands og fóru þess á leit að stofnunin skráði fornleifar í landi Reykja vegna sumarbústaðabyggðar sem þar er ráðgerð. Skráningin var unnin fyrstu viku septembermánaðar.

Áður en haldið var á vettvang voru heimildir þekktar um 17 minjastaði á Reykjum. Eftir að rætt hafði verið við staðkunnuga og gengið um jörðina fjölgaði stöðunum í 37 eða um 54%.

Efnisskipan í þessari skýrslu er svipuð og í öðrum skýrslum um aðalskráningu fornleifa.¹ Á eftir inngangi er yfirlit um löggjöf, aðferðir og hagnýtingu fornleifaskráningar (2. kafli). Eru þessar samantektir jafnan birtar með fornleifaskrárm í því skyni að sveitarstjórnir og stofnanir þeirra geti betur nýtt sér efni skráningarinnar og haft til hliðsjónar við aðrar framkvæmdir, s.s. skipulagsmál, minjavernd og ferðaþjónustu. Þá er greint frá fyrri fornleifarannsóknum á skráningarsvæðinu (3. kafli) og sögu jarðarinnar (4. kafli). Síðan er birt skrá yfir fornleifastaði sem kannaðir voru haustið 2002 (5. kafli). Í skráningarkerfi FSÍ eru minjastaðir flokkaðir eftir jörðum. Er miðað við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Á undan sjálfri fornleifaskránni er stuttur kafli um jörðina þar sem gerð er grein fyrir takmörkum hennar, breytingum á eignarhaldi og öðrum upplýsingum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á

¹ Sbr. Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I-*, Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.

staðnum. Jörðinni fylgir síðan skrá með ítarlegri umfjöllun um hvern minjastað með teikningum og/eða ljósmyndum þar sem við á. Aftast fylgir einnig minjakort sem sýnir minjastaði, mörk túns frá 1917 (með appelsínugulri línu) og fyrirhugað skiplagssvæði (með svartri, breiðri línu). Hafa ber í huga að þegar skráningin var gerð var ekki varúið að setja út hæla eða merkja fyrirhugaða sumarbústaðabyggð. Því er staðsetning fornleifanna á korti miðað við fyrirhugaða sumarbústaðabyggð ekki eins nákvæm og annars hefði orðið. Í 6. kafla eru taldar fram þær minjar sem gætu reynst í hættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda en í þeim sjöunda settar fram tillögur um mótvægisaðgerðir.

Fornleifaskráning á Reykjum var gerð fyrir Ólafsfjarðarbæ af Fornleifastofnun Íslands. Elín Ósk Hreiðarsdóttir gerði skráninguna og er höfundur skýrslu þessarar en verkið var unnið undir stjórn Adolfs Friðrikssonar. Skrásetjari ræddi við marga fróða heimildamenn. Er þar helst að nefna Jón Guðmundsson sem er fæddur og uppalinn á Reykjum. Eru honum og öðrum heimildamönnum færðar kærar þakkir fyrir aðstoðina.

2. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenszka fornleifafélags, einkum og sérílagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á

skipulegan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga (nr. 107, 2001), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: "Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja ..." Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mó gröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 14. gr. þjóðminjalaga segir m.a.: "Nú telur ... sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, að hann þurfi að gera jarðrask, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum

þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir ... skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum."

Það eru því hagsmunir framkvæmdaaðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðaþjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

3. Fyrri fornleifakönnun

Ekki er vitað um að neinar fornleifaathuganir hafi verið gerðar í landi Reykja fyrr en haustið 2002.

4. Byggðasaga

Í Landnámabók er getið óbeint um landnám á Reykjum þar sem Gunnólfur Þorbjarnarson hin gamli er sagður nema Ólafsfjörð fyrir austan upp til Reykjaár en hann sagður hafa búið á Gunnólfsá sem er vestan fjarðarins. Ekki er nákvæmlega vitað hvenær jörðin Reykir byggist upp en hún er ágæt að gæðum og landrými og ekki ólíklegt að hún hafi byggst upp fljótlega eftir landnám þegar bestu jarðir fjarðarins voru komnar í byggð.

Jarðarinnar er fyrst getið í sölubréfi frá árinu 1441. Þar er jörðin metin á 30 hundruð og með henni borgað 30 hundruð í lausafé fyrir Böggustaði og Brimnes í

Svarfaðardal.² Jörðin gengur aftur kaupum og sölum þrettán árum seinna (1454) þegar hún er seld fyrir jörðina Skóga í Hnjóskadal.³

Árið 1520 er jörðin greinilega orðin stólseign því hún er talin upp með eignum Hólabiskupsdæmis í testamentsbréfi Gottskálks biskups Nikulássonar á Hólum. Þar er jörðin metin á 40 hundruð.⁴ Reykir eru taldir upp í mörgum eignarskrám Hólakirkju á 16. öld og er jörðin alls staðar metin á 40 hundruð. Síðla á 17. öld, þegar *Jarðabók Björns Lárussonar* er gerð, var dýrleiki jarðarinnar hins vegar fallinn nokkuð, eða niður í 22-23 hundruð.⁵ Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 eru Reykir sagðir 20 hundruð að dýrleika og eign Hólastóls. Reykjakot er þá talið upp sem forn eyðihjáleiga (þá þegar í eyði í 50 ár) fyrir framan Reyki.⁶

Af framangreindu má sjá að dýrleiki Reykja hefur verið mjög óstöðugur í gegnum aldirnar. Erfitt er að svara því hvað veldur að dýrleiki jarðarinnar fellur svo mikið á 17. og 18. öld. Hugsanlegt að dýrleiki hennar hafi verið ýktur í eignaskrá Hólakirkju og raunverulegur dýrleiki hafi alltaf verið nálægt 30 hundruðum. En þrátt fyrir að það sé tekið með í reikninginn er ljóst að gildi jarðarinnar rýrnar eitthvað á 17. og 18. öld. Í *Jarðabók Árna og Páls* er sagt að miklar skriður hafi skemmt engi og rýri gæði jarðarinnar. Hugsanlegt er að umrædd skriðuföll hafi skemmt eitthvað af tünnum og þannig rýrt gildi jarðarinnar en ólíklegt að slíkt hefði verið metið inn í dýrleika jarðarinnar með svo dramatískum hætti. Önnur möguleg skýring er að afréttarland sunnan við bæinn hafi stækkað á kostnað Reykja. Allt eru þetta þó getgátur og ekkert hægt að fullyrða um hvers vegna Reykir, sem á síðmiðöldum var metin á 30-40 hundruð var einungis metin á 20 hdr. þegar kom fram undir lok 17. aldar.

5. Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (EY, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyrar. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við

² DI, IV, 621-622

³ DI, V, 119-120

⁴ DI, VIII, 729

⁵ *Jarðabók Björns Lárussonar*, 268

sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: EY-038:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og fjallað um sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGP 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávik frá miðju sé ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu, og 3) stórhættu. Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

⁶ JÁM, X, 30-31.

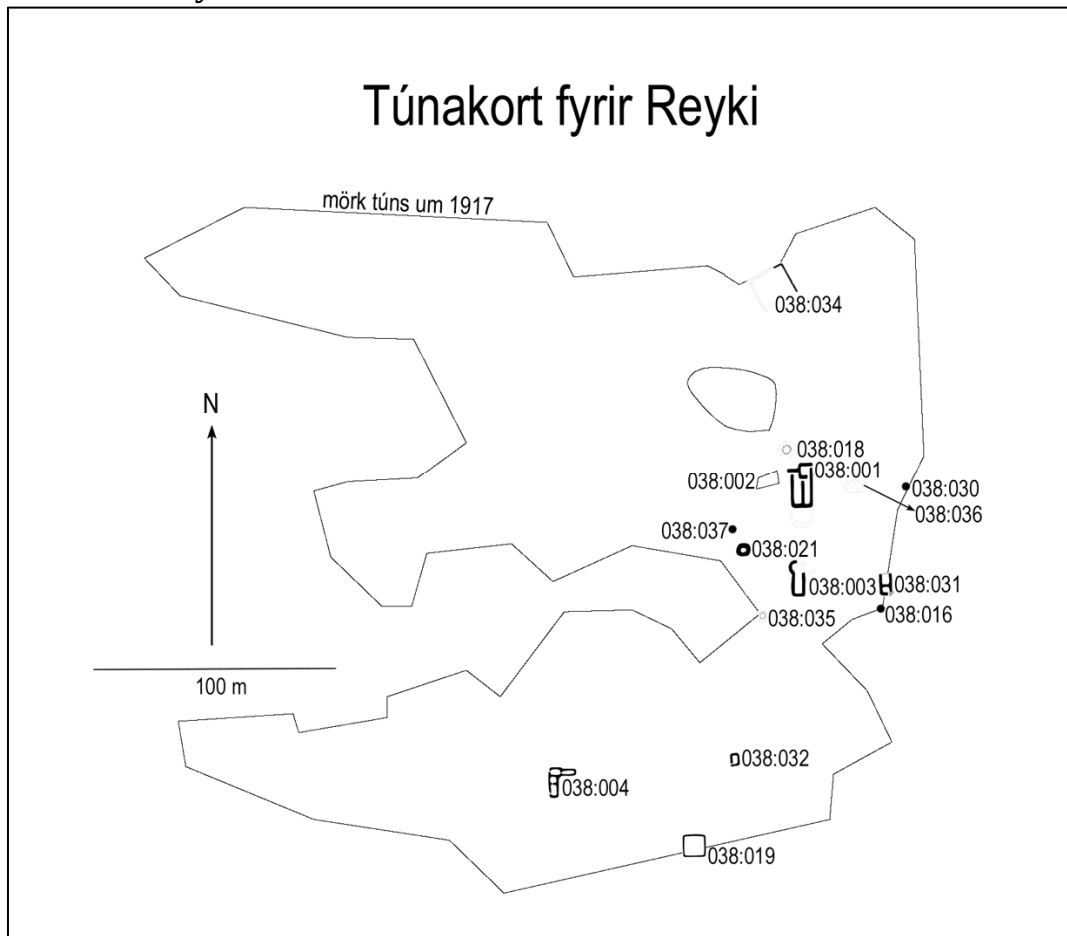
Eins og áður segir voru 37 staðir skráðir á Reykjum. Ástand minja á jörðinni er óvenjugott og er það að líkindum að mestu því að þakka að bærinn fór í eyði fyrir miðja 20. öld og því hafa fornleifar ekki orðið að víkja í túnasléttun eða öðru því umróti sem fylgt hefur búskap, sérstaklega á síðari hluta 20. aldar.

Flestar þær fornleifar sem eru þekktar og á annað borð má gera ráð fyrir að ummerki sjáist eftir, eru ennþá greinilegar á jörðinni. Þó er ljóst að í gegnum tíðina hafa eldri byggingar vikið í áföngum fyrir nýjum en yngstu byggingarnar sem greinilegar eru á svæðinu eru þó í öllum tilfellum tóftir af torfhúsum. Undantekningar frá þessu eru einungis útihúskofi 002 sem merktur er inn á túnakort frá 1917 en engin ummerki sjást um á bæjarhólnum og útihústóft þar sem Reykjarétt stendur nú steipt.

Á þeim stöðum þar sem mannvirkjaleifar sjást enn eru 14 hleðslur nokkuð greinilegar, þ.e. standa eða standa grónar, en á 13 stöðum eru hleðslur signar eða fremur útflattar og ógreinilegar.

Þar sem hefðbundnum búskap var hætt á Reykjum um miðja 20. öld steðjar ekki sú hætta að minjastöðunum þar sem algengust er í dreifbýli, þ.e. alls kyns framkvæmdir tengdar landbúnaði. Staðir í túni eru hins vegar í mikilli hættu vegna fyrirhugaðrar sumarbústaðabyggingar.

EY-038 Reykir

20 hdr. 1712. Hólastólseign. Reykjakot hjáleiga um miðja 17. öld og aftur á 19. öld. Í eyði frá 1945. Jarðarinnar er getið í sölubréfi frá 12. nóvember 1441. Þar er jörðin metin á 30 hundruð og með henni borgað 30 hundruð í lausafé fyrir Böggustaði og Brimnes í Svarfaðardal. ÍF, IV, 621-622. Jarðarinnar er aftur getið í sölubréfi frá 23. apríl 1454 þegar hún er seld fyrir jörðina Skóga í Hnjóskadal. ÍF, V, 119-120.

6. júní 1520 er jörðin talin upp með eignum Hólabiskupsdæmis í testamentsbréfi Gottskálks biskups Nikulássonar á Hólum. Þar er jörðin metin á 40 hundruð. ÍF VIII, 729. Jörðin er einnig talin upp í máldaga Hólakirkju frá 1525. ÍF, IX, 301. Sömuðleis í skrá um eignir Hólastóls frá 1550 (ÍF XI, 862) og reikningi Hólastóls frá 1569. ÍF, XV, 230. Hún er talin upp í kúgildaskrá Hólastóls frá 1570. ÍF, XV, 460.

1917: 4.54 ha. 1/10 slétt. Garðar 550 m². 1839: "Væn útigangs- og sémileg heyskaparjörð í góðu ári. Undir hana liggur ... dalurinn, sem góður er til beitar fyrir búsmala á sumrum, og landspartur ekki lítill fram að Þvergili á Lágheiði, þá almenningurinn við tekur að austanverðu [!], og er þetta einhver sú landrýmsta jörð hér í sveit." 1990: "Tún Reykja voru ekki mikil að vöxtum ..." BE 1990, 103

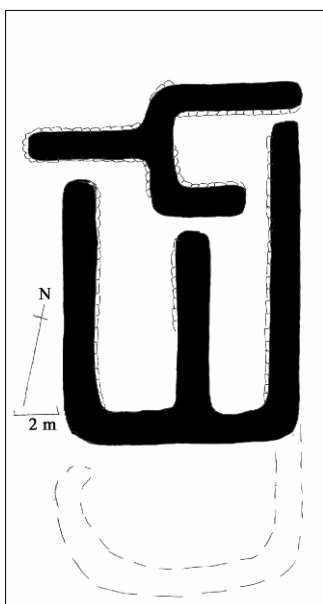
EY-038:001 *Reykir*
 "Bærinn stóð nærri
 ánni [Fjarðará] undir
 bröttum brekkum
 heiðarinnar, milli
 Lambár, sem kemur
 frá Reykjaheiði, og
 Reykjaár, sem fellur
 um Reykjadal." segir
 í örnefnalýsingu.
 Bæjartóftin er enn
 mjög greinileg um
 270 m ofan
 (suðaustan) við
 þjóðveg, 280 m
 ANA við Reykjarétt
 (012) og um 300 m
 SSA við Miðbæ.

bæjarhóll bústaður

65°58.587N 18°48.078V

Gömul ljósmynd af Reykjabænum, líklega frá því fyrir miðja 20. öld. Jón Guðmundsson lánaði.

Bæjarhóll ofarlega í túni
 sem er komið á kaf í órækt.

Bæjarhóll Reykja, horft til vesturs, norðar er bæjartóftin en sunnar fjósið

Bæjarhóllinn er vísast að hluta til náttúrulegur. Á honum er einnig fjós 003 og súrheysgryfja 018. Hann er 60 X 45 m og snýr norðaustur-suðvestur og er mest 4-5 m á hæð. Hann er aflíðandi að ofan og fellur saman við hlíðina. Bæjartóftin er norðaustarlega á bæjarhólnum. Hún er 17 X 11 m að stærð og skiptist upp í þrjú hólf. Op er norðarlega á vesturvegg tóftarinnar og annað bakatil norðarlega á austurvegg hennar. Tóftin er grjóthlaðin að innan og hæð veggja um 0,5 m. Sunnan við tóftina er ógreinilegt hólf 11 X 6 m að stærð og opið til vesturs.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Ól, 45

EY-038:002 heimild um útihús

65°58.595N 18°48.092V

5-10 m framan (vestan) við gamla bæinn 001 var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Útihúsið hefur staðið á bæjarhólnum. Engar tóftir sjást þar nú en þar er þýft og allt á kafi í illgresi.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

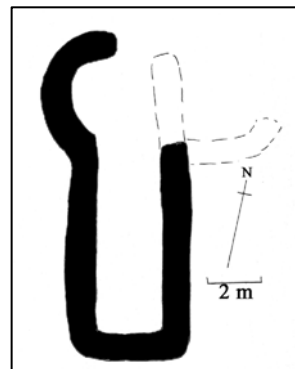
EY-038:003 tóft fjós

65°58.581N 18°48.106V

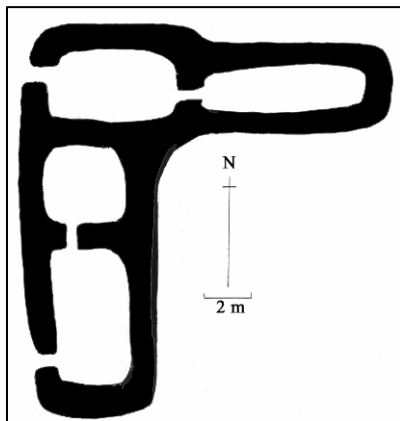
Um 10 m suðvestan við bæ 001 sjást enn leifar fjóss sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Fjósið hefur staðið á bæjarhólnum, ofarlega í túni sem er komið á kaf í órækt. Fjóstóftin er mjög mikið hrunin. Hún er 12 X 4,5 m að stærð og snýr norður-suður. Norðausturhluti tóftarinnar er mjög óskýr en hún virðist eitt hólf en breiðkar til norðurs. Op hefur verið á norðurvegg. Ekki sjást neinar grjóthleðslur í tóftinni nú.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

EY-038:004 útihústóft

65°58.595N 18°48.280V

Um 130 m VSV við bæ 001 sjást leifar af útihúsi sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Tóftin er 150-200m suðvestan við þjóðveg og 50 m norðan við Reykjaá. Hún er í túni sem nú er í mikilli órækt.

Tóftin er 18 X 15 m að stærð og skiptist í 4 hólfi. Hún snýr norður-suður og fram snúa þrjú hólfi í röð. Austan við (bak við) nyrsta hólfið er svo fjórða hólfið sem er 8 X 3,5 m að stærð. Op eru á vesturvegg allra hólfa (nema þess sem er í miðjunni). Tóftin er hlaðin úr torfi og sigin en í grjóthleðslur sést í suðausturhorni nyrsta hólfsins. Veggir tóftarinnar eru mest 0,6 m á hæð.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917

EY-038:005 Draugatóft gerði

65°58.105N 18°47.844V

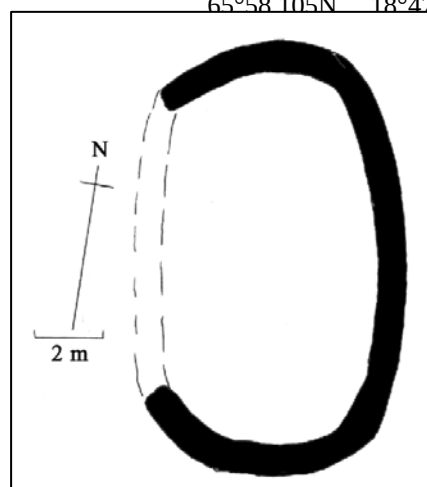
"Neðan við Grænubakka er Fjarðarspilda. Þar eru tóftabrot, sem heita Draugatóft, skammt sunnan við Smáragrundina, en ofan Lambá." segir í örnefnaskrá. Draugatóft er 40-50 m ofan /austan við Lambá en um 300 m ofan (austan) við þjóðveg. Tóftin er tæpum 1 km norðan við bæ 001.

Á þessum stað eru tveir hólar og er Draugatóft á þeim nyrðri sem er jafnframt stærri. Skurðir eru sunnan og austan hólfsins og girðing liggur fast norðan við nyrðri hólfinn og upp hlíðina. Umhverfis er grasvaxið en deiglent á köflum. Hóllinn sem tóftin er á er 23 X 16 m að stærð og 2-2,5 m á hæð. Hann er grasi gróinn.

Draugatóft er í raun e.k. gerði. Það er sporöskjulaga og 13 m á lengd en 8 m á breidd. Vesturhlíð gerðisins er alveg horfin og ógreinileg en annars eru veggir þess sámilega greinilegir, 2 m á breidd en 0,4-0,5 m á hæð. Um 15 m ofan við hólfinn er þýflendi en þar er ekki hægt að greina eiginlegar mannvistarleifar. Ekki eru nú þekktar neinar útskýringar á nafninu Draugatóft.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Öl, 46

EY-038:006 Grafarspilda mógrafir

65°58.998N 18°47.815V

"Þá er Miðengi þaðan suður [af Fjarðarspildu] að öðrum læk og svo Grafarspilda, þar sem svarðartekjan var." segir í örnefnalýsingu. Merki grafanna sjást enn. Þær eru þar sem lækur rennur niður fjallshlíðina. Grafinn hefur skurður úr læknum að Lambá. Fast sunnan við skurðinn sjást grafirnar enn um 80 m ofan við Lambá en um 340 m ofan við þjóðveg. Grafirnar eru tæpum 800 m norðan við bæ 001. Umhverfis er aflíðandi deiglendi að Lambá.

Grafirnar sem nú sjást eru á 40 X 20 m stóru svæði. Óljóst má þó greina að þær hafi áður náð yfir enn stærra svæði áður. Þær eru 1 m á dýpt og vatn er enn í þeim á stöku stað þótt þær séu nú vel grónar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Öl, 46

EY-038:007 Lambárgerði tóft

65°58.788N 18°47.978V

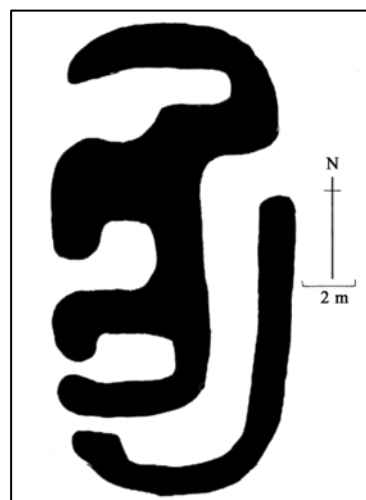
"Fráskilið [Reykjamóum] er Lambárgerði við túnjaðarinn; melholt á milli." segir í örnefnalýsingu. Tóft er í Lambárgerði um 380 m norðan við bæ 001. Hún er um 250 m ofan (austan) við þjóðveg og 30 m austan við anga garðlags (015). Tóftin er um 50 m vestan við 021 og um 150 m suðsuðaustan við Lambá.

Fast sunnan við tóftina er langt og mjótt deiglendissund sem liggur austur-vestur. Tóftin er suðvestarlega á hæð sem er grasi vaxin. Annars eru umhverfis þýfðar og mosavaxnar hæðir og dældir.

Tóftin snýr norður-suður. Hún er 19 X 9 m á lengd og skiptist í um fimm hólfi. Fjögur hólfa snúa fram (vestur) en eitt aflangt hólfi er að baki og er op á vesturvegg þess. Tóftin er einvörðungu hlaðin úr torfi og eru hleðslur hennar mest um 1 m á hæð. Hún er þó sigin og óskýr á köflum og erfitt að sjá nákvæmt lag og op á hólfum. Tóftin var skoðuð í byrjun september og var hún þá vafin grasi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Öl, 46

EY-038:008 Reykjagerði fjárhústóft

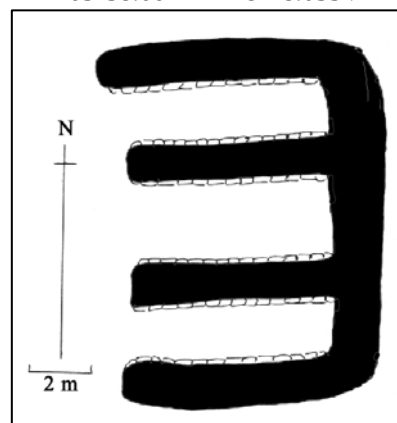
65°58.667N 18°48.053V

"Túnið er mjög hólótt. Yzt á því er Reykjagerði utan við volgan læk, sem heitir Laugarlækur." segir í örnefnalýsingu. Um 40 m SSA við útihústóft 026 og um 10 m ofan við aðra tóft 028 er fjárhústóft nefnd Reykjagerði. Hún er um 150 m NNV við bæ 001 og um fast sunnan við óljósan vegslóða. Á norðurbakka Laugarlækjar. Umhverfis eru grasivaxin tún.

Fjárhústóft, opin til vesturs. Hún er 11 X 9 m að stærð en er skipt upp með tveimur gördum. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti og eru áberandi grjóthleðslur innan í tóftinni. Líklega hefur tréþil verið fyrir húsinu að austan.

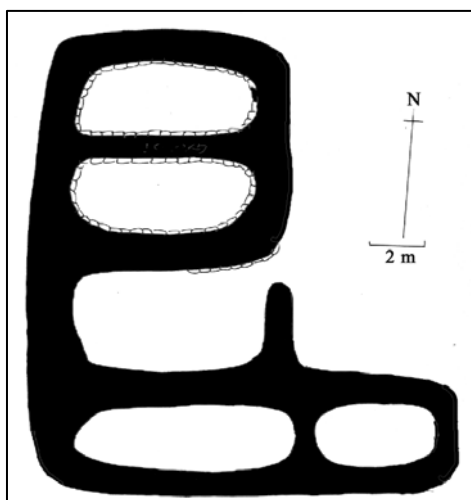
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Öl, 46

EY-038:009 Neðstahús útihústóft

65°58.689N 18°48.131V

"Túnið er mjög hólótt. Yzt á því er Reykjagerði utan við volgan læk, sem heitir Laugarlækur. Þar var Neðstahús (peningshús)." segir í örnefnalýsingu. Neðstahús er neðsta tóftin í túni Reykja, norðan lækjar. Hún er 20-30 m ofan við sumarbústað, fast sunnan við vegarslóða sem liggur upp hlíðina á þessum stað. Tóftin er tæpa 200 m NNV við bæ 001. Í vesturjaðri tóftarinnar er vindmylla til raforkuframleiðslu fyrir sumarbústaðinn sem stendur þarna hjá. Grasivaxið er norður frá Laugarlæk en skammt norðan við tóftina er deiglendi og því næst lyngvaxnir melar. Fast sunnan og vestan við tóftina taka við brattir grasi vaxnir bakkar niður á við en austan við er aflíðandi halli upp

Neðstahús, horft til vesturs, fast norðan við má sjá ógreinilegan slóða

hlíðina.

Tóftin er 15 X 16 m að stærð og skiptist upp í 4 hólfi. Nyrst hefur verið fjárhús. Þar er hólfi með garða eftir endilöngu en ekki er greinilegt op á því. Sunnar er einfalt hólfi og er op á því nyrst á austurvegg. Syðst eru svo tvö hólfi sem liggja austur-vestur í framhaldi af hvort öðru. Eystra hólfið er minna og dýpra en það vestara. Engin op eru á þessum hólfum og minna þau mest á hlöður og/eða heygarda.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Ól, 46

EY-038:010 *Reykjaleug* laug sundlaug 65°58.655N 18°48.040V

"Laugarlækur kemur úr Reykjaleug, sem er yzt og efst í túninu. Fyrir hann var hlaðið í byrjun þessarar aldar og kennt sund í pollinum." segir í örnefnaskrá. Reykjaleug var í Reykjalek um 130 m norðaustan við bæ 001. Laugin var um 260 m ofan við þjóðveg.

Lækjardrag, umhverfis eru grasi vaxnar brekkur. Hægt er að sjá hvar hleðslan hefur verið þó að hún hafi nú verið rofin og skemmd.

1839: "... laugar eru í sókn þessari, önnur á Reykjum nálægt bænum utan í túninu ... sem notaðar eru við þóf og þvotta." segir í Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðar, 57. Af þeim leifum sem sjást má ráða að hleðslan hafi verið allt að 15 m á lengd en 2 m á breidd. Austan við hleðsluna voru þvottalaugarnar sem voru heitar og mjög hentugar til þvotta að sögn Jóns Guðmundssonar. Fólk kom víða að til að þvo í lauginni.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Ól, 46

EY-038:011 *Reykjaheiði* heimild um leið 65°58.751N 18°47.701V

"Þegar riðið var upp til Reykjaheiðar var farið yfir Mjóadal og upp eftir grýttum kinnum, melöldum og hólum, sem einu nafni kallast Reykjabungur. Ofan við þær er Heiðardalur, allmikil hvilft, uppi við fjallið ... Yfir Reykjaheiði er farið um Heiðarskarð." segir í örnefnalýsingu. Enn sjást leifar yngsta vegarslóðans sem lá frá Ólafsfirði til Svarfaðardals. Hann liggur í hlykkjum upp hlíðina norðaustan við bæinn 001. Leiðin lá upp lyngivaxna fjallshlíð, yfir heiðina og í Upsadal.

Í Sýslu og sóknarlýsingum Eyjafjarðar (1839) segir: "[Reykjaheiðarvegurinn] upp frá Reykjum yfir fjallið til Upsa og Böggverstaða ..". Þar segir einnig: "Af [Upsadal] liggja tveir alfaravegir til Ólafsfjarðar, er svo heita: Reykjaheiði og Grímubrekkur. Dalir þessir ganga öðum af sér af snjóflóðum og skriðuföllum." 1872: "[leið] eftir óbyggðum Upsadalnum yfir Reykjaheiði út í Þóroddsstaðahrepp eða Ólafsfjörð og að bænum Reykjum." - "Reykjaheiði er ágætlega vörðuð, og vel rudd, þar sem hægt er að ryðja." segir í Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðar 33, 35. 1949: "Reykjaheiði er tíðfarnasta leiðin og greiðfærasta [milli Svarfaðardals og Ólafsfjarðar], þótt lengst sé. Hún var áður póstleið, og var vegurinn ruddur og varðaður um aldamótin síðustu. Mjög hafa þó þær vegabætur gengið úr sér í seinni tíð, síðan landpóstaferðir lögðust niður, enda þá lítt við haldið. ... Upp í skarðið [að sunnan] er brött brekka, og eins niður af því að vestanverðu, en kamburinn í því örþunnur, einungis fáeinir metrar. Vestan í skarðbrekkunni liggur ætíð mikill hjarnskafl, og er farið yfir hann þveran. Háskarðið er 850 m yfir sjó. Mjög er hrjóstrugt þarna uppi ... Niður frá skarðsbrekkunni að vestan liggur leiðin í krókum um stórgrýtta urðarrana og brekkur. Víðast er þar ófært með hesta utan götu sakir stórgrýtis. Eftir nokkra hrið er komið fram á brún dalkvosar, er Heiðardalur heitir. Hann er grunnur og sem skorinn út úr fjallinu með bjúghníf, og sléttar hamrabrúnir í kring. Niður í Heiðardal eru greiðfærar götur. Í mynni hans er aftur komið á brekkubrun fyrir ofan bæinn Reyki ... Liggur leiðin síðan í ótal sneiðingum niður um grasivaxnar brekkur heim að Reykjavatni. Yfir Reykjaheiði er nálægt 4 stunda ferð milli bæja, en frá Böggvisstöðum upp á háskarðið um 2 1/2 stundar ferð." LE I, 173-75. Leiðin var farin upp frá bæ, yfir Mjóadal, upp Reykjabungu og síðan Heiðardal. Því næst var farið upp í Hraunhóla og gegnum Reykjaskarð og þaðan niður í Upsadal. Leiðin var vörðuð á kafla en vörðurnar nú að mestu hrundar. Merki götunnar sjást víðar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ól, 46 og Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðar 33, 35, 59,62 og 67, LE I, 173-75.

EY-038:012 *Reykjarétt* heimild um rétt 65°58.546N 18°48.434V

"Reykjarétt stendur ofan við Reykjaána." segir í örnefnaskrá. Sú rétt sem nú kallast Reykjarétt er steinsteypt og nýleg, byggð 1955. Líklegt er að hún hafi verið byggð á rústum eldri réttar en hún hefur þá heldur ekki verið ýkja gömul þar sem á þessum stað voru hús frá Reykjakoti en það var í byggð 1839. Grasi gróin slétta sunnan við Reykjaá en fast suðaustan við þjóðveg.

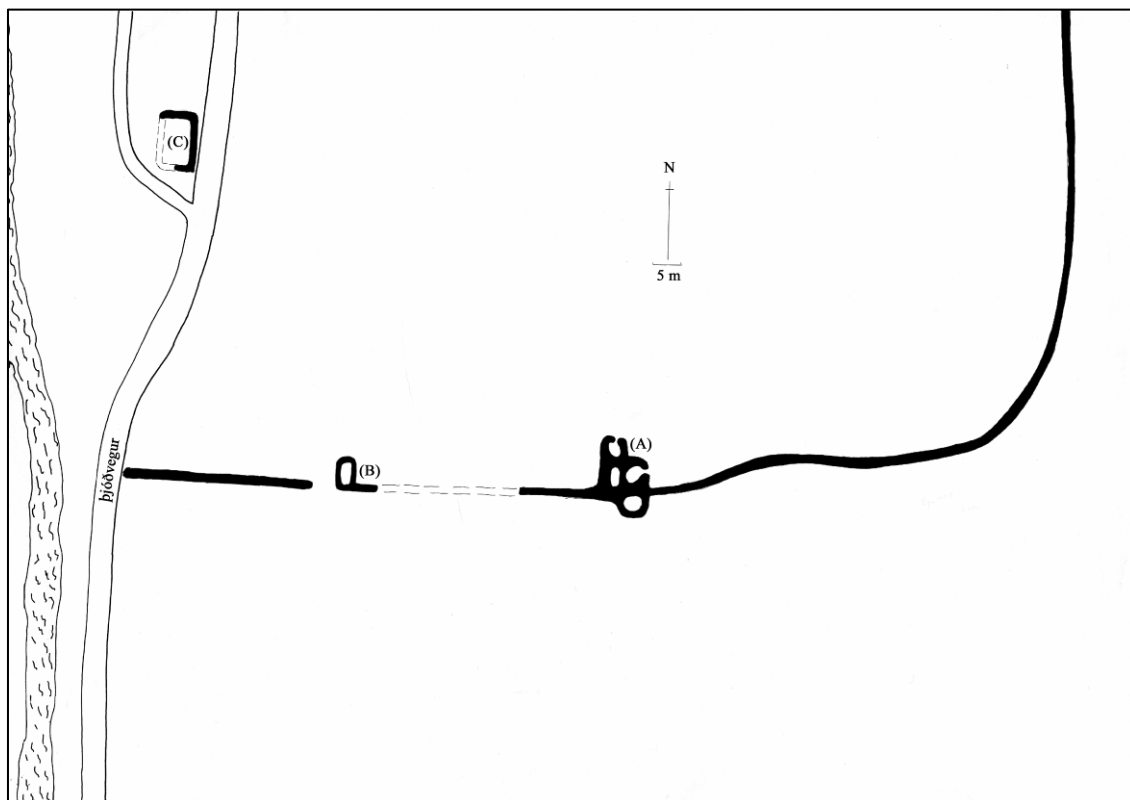
Réttin er líklega ekki gömul á þessum stað þar sem hún er byggð á rústum Reykjakots sem var í byggð 1839 sbr. 013.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Ól, 47

EY-038:013 Reykjakot tóftir og garðlag

65°58.526N 18°48.482V

"Reykjarétt stendur ofan við Reykjaána. Þar var býlið Reykjakot, en farið í eyði fyrir minni núlifandi manna. Tóftir þessa býlis hurfu að nokkru undir réttarbygginguna." segir í örnefnalýsingu. Hluti býlisins hvarf þegar réttin var steipt en ennþá má greina stóran hluta vallargarðsins og nokkrar tóftir. Grasi gróin slétta. Norðan við er Reykjaá en vestar þjóðvegur og enn vestar Fjarðará. Ofar tekur við brattari hlíð þar sem skiptast á deiglendisteigar og þýfðar hæðir.

1712: "Reikiakot, forn eyðihjáleiga fyrir framan Reyki, þar sem nú eru fjárhúsin. Þar hefur ekki búið verið yfir 50 ár. Fóðrast kunni, seinast bygt var, ii kúa þungi, so sem menn getska. Ekki má hjer aftur byggja, nema heimajörðunni til skaða, sem fjárhússtæðisins má ei án vera, því beitarvonin er heldur nokkur fyrir framan ána." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, 31. Í Sýslu- og sóknarlýsingu (1839) segir: "Undir [Reyki] liggur Reykjakot með slægu vallarformi ..." Ekki er ljóst hvort þessi byggð var á sama stað í bæði skiptin. Á tveimur stöðum má sjá tóftir byggðar upp við suðurhlíð vallargarðsins. Hann hefur afmarkað túnin að austan og sunnan en Reykjaá að norðan og Fjarðará að vestan. Garðurinn er um 230 m langur og víða um 1 m á hæð. Á tveimur stöðum eru byggðar tóftir upp við garðinn. Austari tóftin (A) er um 70 m sunnan við réttina. Hún er ólöguleg, 9 X 12 m að stærð. Vallargarðurinn kemur á þessa tóft miðja. Tóftin er hlaðin úr torfi og nokkuð sigrin. Hún virðist hafa skiptst upp í fjögur hólf og eru op á öllum útveggjum nema vesturvegg. Austan við tóftina er vallargarðurinn fremur ógreinilegur á kafla þar sem hann heldur áfram til austurs. Rúmum 35 m vestar verður hann aftur greinilegur og þar hefur önnur tóft (B) verið byggð upp við hann. Hún er byggð fast norðan við garðinn. Tóftin er einföld og 4,5 X 3 m að stærð. Hugsanlegt er að op hafi verið í norðausturhorni en erfitt er að skera úr um það nú. Vestar við tóftina kemur 5 m skarð í vallargarðinn en því næst heldur hann áfram í um 35 m þar til komið er að þjóðvegi. Þar hverfur vallargarðurinn alveg og er ekki aftur greinilegur enda eru ekki nema um 5 m vestur frá þjóðvegi að Fjarðará. Fast neðar þjóðvegur og nokkru norðar eða 60-70 m beint vestan við réttina er svo þriðja tóftin (C). Hún er 13 X 8 m að stærð og er einföld. Norður- og vesturhluti tóftarinnar eru nú mjög ógreinilegir. Tóftin snýr norður-suður en ekki er hægt að greina op í þeim veggjum sem eftir standa. Hún er úr torfi. Greinilegt er að bæði þjóðvegur og bygging steinsteyprtar réttar á staðnum hefur skemmt býlið mikið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Ól, 47, Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, 31 og Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðar, 59

EY-038:014 Íleppsdalur Þjóðsaga

Í Þjóðsögum Jóns Arnasonar segir: "Í fjöllum austan við Reykjadal í Ólafsfirði ætla sumir í Fljótum og Ólafsfirði að sé dalverpi, er heiti Íleppsdalur; á hann að vera alsettur klettum í kring, en ein gjá sem ofan megi komast. Fyrr meir var það trú manna, að mikið af því afréttarfé, sem vantaði á haustin, færi í þennan dal og gengi þar sjálfala og höfðu menn sögur um að einhver hefði farið þangað og komið aftur með ósköp af fé. Það sögðu menn og að enginn gæti upp úr dalnum komizt, nema því aðeins að hann skildi þar eftir ílepp úr skó sínum."

Enginn heimildamanna hafði nokkru sinni heyrt minnst á þennan dal og er hugsanlegt að hér sé einhver ruglingur á ferð. Ef þessi dalur hefur einhvern tíma verið í fjöllum austan við Reyki þá er örnefnið a.m.k. alveg gleymt nú.

Heimildir: ÞJÁ I, 662

EY-038:015 garðlag

65°58.853N 18°47.954V

Garðlag er greinilegt fast ofan (austan) við Þjóðveg og um 150 m norðan við Miðbæ (sem var eitt elsta hús Ólafsfjarðar en var fært í land Reykja fyrir nokkru). Garðurinn er minnst um 300 m norðan við bæ 001. Umhverfis er víðast lyngi- og grasivaxið. Garðurinn liggur austur-vestur í dældum milli melhóla sem flestir eru berir í kollinn.

Garðurinn er grasi gróinn og er mest um 4 m á breidd en rúmur 1 m á hæð. Hann er rofinn á nokkrum stöðum. Hann er fyrst greinilegur 5-10 m ofan við Þjóðveg. Þá liggur hann 120-130 m beint til austurs þar til hann kemur að hól. Garðlagið beygir norður með hólnum en heldur svo áfram til austurs í 180 m að Lambá. Um 40-50 m vestan við Lambá má greina hvar annað minna garðlag gengur frá því stærra til suðausturs. Þetta garðlag er greinilegt í 40-50 m en verður svo óskýrt um 40 m áður en aftur er hægt að greina það á um 180 m kafla til suðausturs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:016 garðlag túngarður

65°58.587N 18°47.978V

Túngarður er greinilegur fyrir ofan tún á Reykjum. Hann liggur í jaðri túna sem voru ræktuð en hafa í hálfu öld legið í órækt. Utan túngarðs eru móar.

Túngarðurinn er fyrst merkjanlegur við Laugarlækjargil (á syðri bakkanum) og liggur í 25-30 m til austurs áður en hann beygir til suðurs og virðist hann þar sameinast öðrum túngarði, hugsanlega eldri. Svo liggur garðurinn í um 75 m til suðurs áður en hann kemur að dæld. Þar er hann um 80 m ofan við norðurhluta bæjarhóls. Garðurinn er ekki greinilegur í dældinni en verður aftur greinilegur þegar komið er upp úr henni (beint ofan við syðri hluta bæjarhóls). Þá er garðurinn greinilegur á um 140 m kafla til suðurs en beygir svo til austurs um 30 m norðan við Reykjaá. Hann verður fljótlega fremur ógreinilegur þó hægt sé að rekja hvar hann hefur legið á um 50 m kafla til viðbótar. Garðurinn hverfur svo alveg 10-15 m ofan við kálgarð í hlíðinni 019. Garðurinn er víðast um 2 m á breidd en 0,8 m á hæð. Hann er grasi gróinn og engar grjóthleðslur eru merkjanlegar í honum.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:017 gata traðir

65°58.652N 18°47.963V

Greinilega má enn sjá hvar upphlaðin gata hefur legið í gegnum tún á Reykjum. Gatan er ofarlega í túni og liggur að bæjarhólnum. Hún er einnig greinileg sunnan við bæ.

Gatan liggur um tún sem hafa verið sléttuð en er nú í nokkurri órækt.

Greinilega má sjá að gatan hefur verið hlaðin upp. Hún 0,6 m á hæð en 1,5 m á breidd. Hún er greinileg á 200-250 m kafla og er algróin.

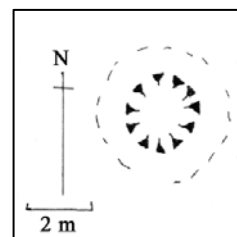
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:018 gryfja heygryfja

65°58.597N 18°48.077V

Heygryfja er greinileg um 8 m norðvestan við bæ, norðvestast á bæjarhólnum. Bæjarhóll efst í túni sem er komið á kaf í órækt. Bæjarhóllinn er vísast að hluta til náttúrulegur og á honum er bærinn 001 og fjós 003. Bæjarhóllinn er 60 X 45 m og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er 4-5 m á hæð þar sem mest er en hann er aflíðandi að ofan og fellur saman við hlíðina. Heygryfjan er niðurgrafin, 0,8 m á dýpt. Hún er um 2 X 2 m að innanmáli. Líklegt er að hún sé frá fyrstu áratugum 20. aldar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

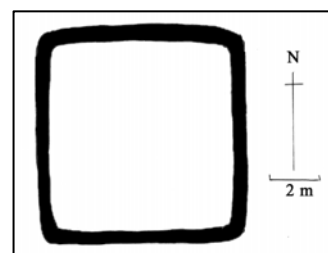
EY-038:019 gerði kálgarður

10 m norðan við Reykjaá og um 200 m austan (ofan) við þjóðveg er gerði í hlíðinni sem hallar til vesturs að þjóðvegi. Í þýfðum, aflíðandi halla að þjóðveg.

Gerðið líkist helst kálgarði. Það er 22 X 22 m að stærð og veggir þess eru 0,7 m á hæð. Gerðið er ferkanntað, grasi gróið og sigið. Ekkert op er greinanlegt á því. Fast sunnan við suðurvegg þess tekur við þverhnipt brekka niður að Reykjaá.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

65°58.544N 18°48.270V

EY-038:020 stekkjartóft

Tóft er greinileg um 440 m norðan við bæ 001 og um 270 m ofan (austan) við þjóðveg. Hún er norðan í hólnum sem Lambárgerði 007 er á, um 40 m sunnan við Lambá. Tóftin er um 40 m austan við þar sem annar angí garðlags sem liggur norður-suður á þessum slóðum (015) liggur að Lambá. Fjarlægð frá bæ, staðsetning og útlit tóftarinnar benda til að hún sé stekkur. Sunnar tekur brött hæðin við en annars er frekar sléttur, grasi vaxinn bakki umhverfis.

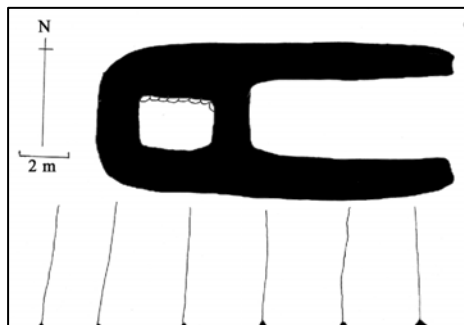
Stekkurinn er langur og mjór, 14 X 5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Suðurhlíð

Hin meinta stekkjartóft, horft til norðvesturs

hans er byggð upp við hæð (sem 022, 023 og Lambárgerði 007 eru á). Stekkurinn er stæðilegur og hlaðinn úr torfi og grjóti, um 1,2 m á hæð. Hann er tvískiptur og er stærra hólfið suðaustar og opið til suðausturs. Ekki er lengur hægt að greina op á milli hólfanna en hugsanlegt að það hafi verið nyrst á veggnum sem skiptir tóftinni niður í hólfín tvö. Grjóthleðslur eru greinilegrar í innra hólfínu.

Hættumat: engin hætta

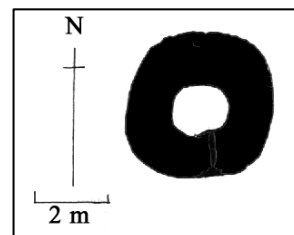
EY-038:021 útihústóft

Lítill tóft er 20-30 m beint framan (norðvestan) við fjós 003. Hún er utan í bæjarhól, hún er á kafi í grasi.

Tóftin er 3,5 X 3,5 m að stærð en 1,5 X 1,5 m að innanmáli. Hugsanlegt er að op hafi verið austarlega á suðurhlíð hennar en yfir það er þá alveg hrúnið. Tóftin er mest 0,4 m á hæð og úr torfi.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

65°58.586N 18°48.133V

EY-038:022 þúst

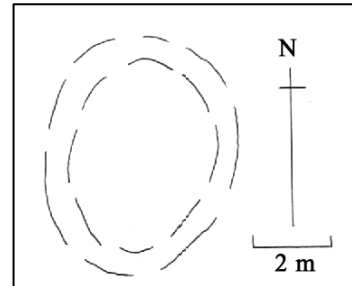
Um 50 m neðan við (vestar en) Lambárgerði 007 en 80 m SSV við tóft 023 er hæð og á henni þúst. Svo virðist sem á þessum stað hafi einhvern tíma verið tóft en ekki er lengur hægt að greina eiginlega vegg.

Þústin er á grasivöxnum hól. Fast sunnan við er dæld sem er mjög deiglend en þar sunnan við eru melar. Þar sem þústin er, er grasið herra og grænna en umhverfis.

Þústin er um 6 X 5 m að stærð og hægt er að greina þúfnaraðir sem hugsanlega eru síðustu leifar veggja. eru þær um 0,2 m á hæð. Af útlitinu nú er helst að giska á að þarna hafi verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

65°58.801N 18°48.035V

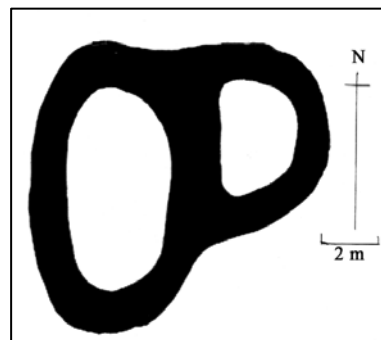
EY-038:023 tóft

65°58.816N 18°47.799V

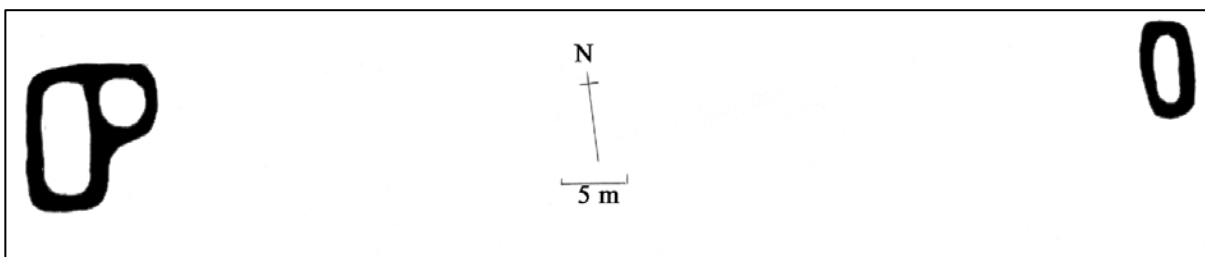
Óþekkt tóft er 430 m norðan við bæ 001 og 260 m ofan við þjóðveg. Hún er um 40 m norðan við Lambargerði 007, 15 m sunnan við stekk 020 en 50-70 m sunnan við Lambá. Tóftin er nyrst á grasivöxnum hól. Fast sunnan við er dæld sem er mjög deiglend en þar sunnan við eru svo melar. Í tóftinni er grasið herra og grænna. Norðan við er grösugur árbakki að Lambá.

Tóftin er sigin og óljós. Hún virðist vera tvö hól en það eystra er mun óskýrara. Samtals er tóftin 10 X 10,5 m að stærð. Vestari hlutinn er 10 X 5,5 en austur úr honum gengur minna og óskýrara hól sem er 5 X 7 m að stærð. Ekki er greinilegt op á hólfunum. Tóftin er hlaðin úr torfi og grasi vafin. Ekki er ólíklegt að hún hafi verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

EY-038:024 heystæðistöftir

65°58.845N 18°47.882V

Heystæði eru norðan og austan við Lambá. Þau eru 380 m austan við þjóðveg og um 500 m NNA við bæ 001. Vestara heystæðið er til móts við stekkin 020. Umhverfis er deiglendi en heystæðin eru á hæðum sem standa aðeins herra.

Heystæðin eru tvö. Eystra heystæðið er fremur óljóst. Það er 8 X 5 m að stærð, einfalt og sigið. 80 m vestan við það er annað heystæði stærra. Það er 9 X 9 m að stærð og samanstendur af tveimur hólum.

Hættumat: engin hætta

EY-038:025 náma mógrafir

65°58.828N 18°47.799V

Um 70 m norðan við Lambá og 360 m austan við þjóðveg eru greinilegar mógrafir. Þær eru 30-40 m norðan við vestari heytóftina 024.

Umhverfis er mýri, vaxin stór.

Grafirnar eru 28 m á breidd (norður-suður) en a.m.k. 50 m á lengd (austur-vestur). Þær eru enn mjög djúpar en verða ógreinilegri eftir því sem austar dregur. Þar sem grafirnar eru dýpstar eru þær 2-2,5 m á dýpt og víða er enn vatn í þeim.

Hættumat: engin hætta

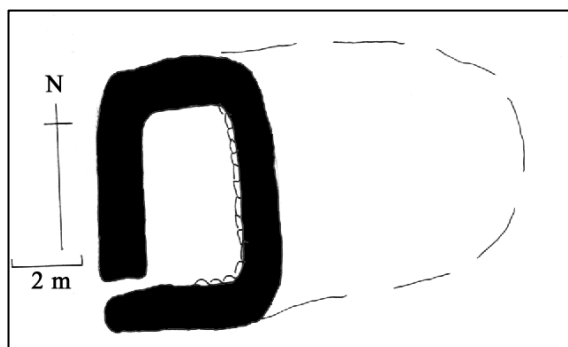
EY-038:026 útihústóft

65°58.689N 18°48.069V

Um 50 m ANA af Neðstahúsi 009 er tóft. Hún er um 10 m norðan við slóða sem liggur upp hlíðina á þessum stað. Tóftin er 190 norðvestan við bæ 001 en 40 m VNV við 008. Tóftin er í norðurjaðri túnsins sem nú er komið í órækt. Norðan við skiptast á lyngivaxnir mór og deiglendi.

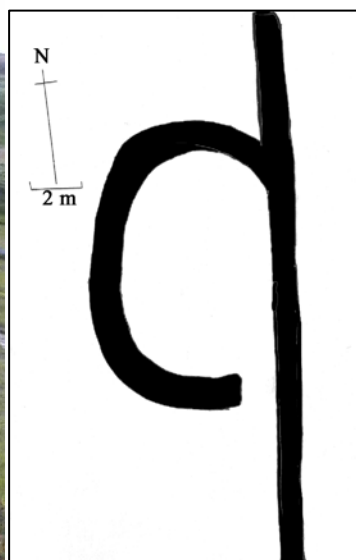
Tóftin er einföld og snýr norður-suður. Hún er 5 X 7,5 m að stærð en austan við tóftina er um 8 X 7,5 m stórt svæði þar sem eitthvert umrót hefur átt sér stað. Tóftin er sigin þó enn megi greina vegghleðslur sem ná allt að 1,2 m að hæð. Grjóthleðslur sjást að innan. Op er sýðst á vesturhlíð.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:027 gerði

65°58.649N 18°47.980V
Gerði er 20-30 m norðan við

Gerðið horft til suðausturs

Laugarlæk. Það er 140 m suðaustan við Neðstuhús 009

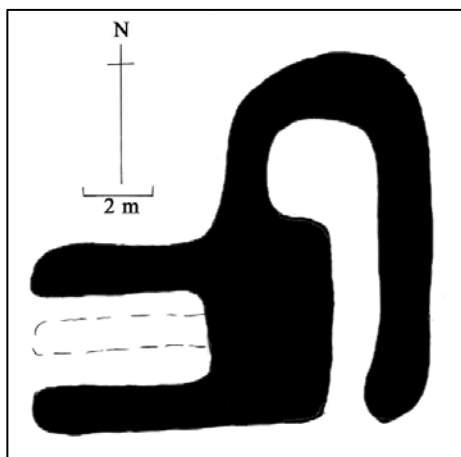
og 140 m norðaustan við bæ 001. Gerðið er fast vestan við veginn 017 sem liggur að bænum 001. Umhverfis eru grasi vaxnir balar, nokkuð sléttir á þessum slóðum.

Gerðið liggur frá upphlaðna veginum og er 8 X 11 m að stærð. Það er sporöskjulaga og op er á því til suðurs austarlega. Veggirnir eru um 1,5 m á breidd en 0,3 m á hæð. Þeir eru grónir og vaxnir snöggu grasi.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:028 útihústóft

65°58.669N 18°48.068V

10 m neðan (vestan) við Reykjagerði 008, fast sunnan við ógreinilegan vegslóða sem liggur upp hlíðina á þessum stað er tóft. Hún er á norðurbarmi Laugarlækjargils, um 150 m norðan við bæ 001.

Umhverfis er snöggvaxið gras og sunnan við rennur Laugalækur.

Tóftin er 10-11 X 10 m að stærð og skiptist upp í 2-3 hólf. Austar er tvískipt hólf sem skipta má í tvennt, annars vegar hólf sem er 3 X 3 m að innanmáli og hins vegar langt hólf 5 X 2 sem liggur frá því til norðurs. Er það opið til suðurs. Vestar er svo þriðja hólf sem er opið til vesturs. Inni í því virðist hægt að greina leifar garða.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

EY-038:029 útihúspúst

65°58.670N 18°48.124V

130-140 m norðaustan við bæ 001 er þúst á hól. Greinilegt er að þar hefur einhvern tíma verið mannvirki en það er nú orðið ógreinilegt. Þústin er 100-150 m ofan við sumarbústað (í miðju þriggja bústaða sem standa í hnapp) og um 40 m SSA við Neðstuhús 009. Þústin er á suðurbakka Laugarlækjar. Hún er á grasi grónum hól. Þýft er á honum og erfitt að greina nákvæma lögun þeirrar tóftar sem þarna hefur áður verið.

Þústin er 10 X 4 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki er unnt að segja meira um lögun hennar.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

Útihúspúst, horft til suðvesturs

EY-038:030 útihúspúst

65°58.564N 18°48.020V

Um 50 m beint ofan (austan) við bæ 001 er þúst. Líklega hafa einhvern tíma verið mannvirki á hæðinni en þau eru nú illgreinanleg en einungis greinileg þýfð hæð í túni. Ofar eru þýfðir móar en neðar eru tún sem komin eru í órækt.

Þústin er um 6 X 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki er greinilegt hvar op hefur verið á þústinni en líklegast er að það hafi verið á vesturhlið.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

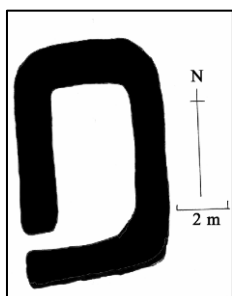
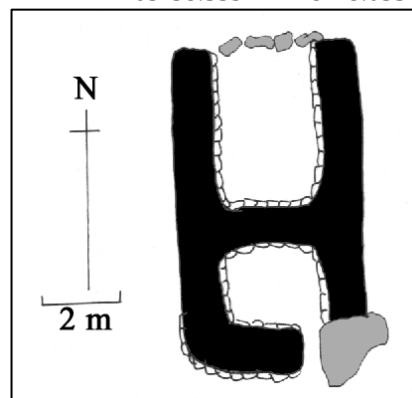
EY-038:031 útihústóft

65°58.559N 18°48.055V

Tóft er 30-40 m suðvestan við þúst 030 og um 50 m SSA við bæ 001. Hún er nærri því beint ofan (austan) við fjósið 003. Tóftin er á sömu hæð og þúst 030. Frá tóftinni er túngarður 016 aftur greinilegur til suðurs. Umhverfis eru tún sem komin eru í órækt.

Tóftin er 8 X 4,5 m að stærð og tvískipt. Hún er niðurgrafin og norðurveggur er ekki greinilegur heldur byggður inn í brekkuna. Mælt innanfrá er tóftin 1,1 m á hæð en veggghæð mæld utanfrá er einungis 0,2 m. Ekki er greinilegt op á milli hólfa en op er á suðurvegg austanverðum. Þar er stór steinn í tóftinni. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti og sjást grjóthleðslur greinilega innan í tóftinni.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

EY-038:032 útihústóft

65°58.551N 18°48.202V

Tóft er um 70 m sunnan við fjósið 003 og 115 m suðaustan við bæ 001. Hún er um 50 m norðaustan við gerðið 019. Umhverfis er grasi vaxið en mjög þýft, tún sem nú eru komin í órækt.

Tóftin er 9 X 5,5 m að stærð. Hún er einföld og hlaðin úr torfi. Op er syðst á vesturhlið hennar og eru veggirnir 1,5 m á breidd en 0,8 m á hæð.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

EY-038:033 útihúspúst

65°58.589N 18°48.197V

90 m vestan við bæ 001 er greinileg þúst í túninu. Hún er um 40 m ASA við fjós 003. Þústin er austast á hæð. Suðaustast á henni er grjóthrúga sem hugsanlega eru leifar af einhverju mannvirki. Umhverfis er tún sem komið er í órækt.

Þústin er um 9-10 X 7-8 m að stærð og snýr norður-suður. Ekki er hægt að segja nánar til um lögun hennar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

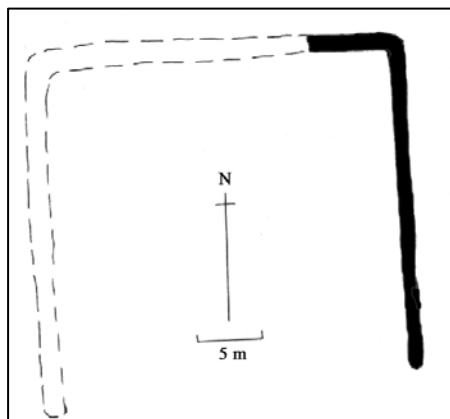
EY-038:034 gerði kálgarður

65°58.620N 18°48.024V

Inn á túnakort frá 1917 er merktur kálgarður 50-60 m norðan við bæ 001. Leifar hans sjást ennþá að hluta. Þær eru um 30 m sunnan við Laugarlæk. Gerðið er í túni sem nú er komið í órækt.

Gerðið er 26 X 30 m að stærð. Suðurveggur þess er alveg horfinn og vesturveggur og hluti norðurveggjar eru orðnir óskýrir. Gerðið er hlaðið úr torfi, sigið og gróið.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

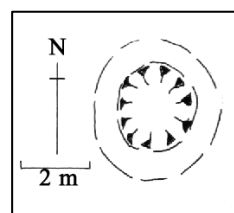

EY-038:035 útihústóft

65°58.563N 18°48.112V

Um 25 m SSV við fjósið 003 og 50 m SSV við bæ 001 er lítil kofatóft. Tóftin er á grasi gróinni hæð í túni sem komið er í órækt. Tóftin er 4 X 3,5 m að stærð en 2 x 2 m að innanmáli. Hún er nokkuð niðurgráfin og veggir eru ógreinilegir að utan. Þar eru þeir aðeins 0,2 m að hæð en mælt innanfrá eru þeir 0,9 m. Ekki er greinilegt op á tóftinni en hún er á kafi í grasi.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

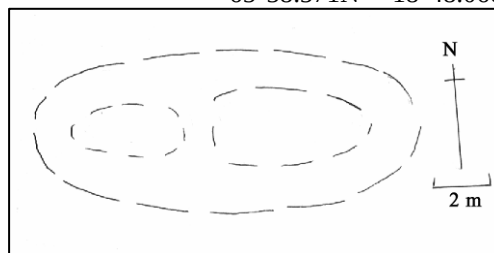
EY-038:036 útihúspúst

65°58.571N 18°48.060V

Um 10 m ofan við suðausturhorn bæjarins 001 er þúst. Hún er um 15 m neðan við tóft 030. Þústin er í halla milli tveggja hóla, annars vegar bæjarhóls og hins vegar annars hóls ofan við. Umhverfis eru grasi vaxin tún sem komin eru í órækt.

Þústin er óskýr. Hún er 13 X 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki er ólíklegt að hún hafi verið tvískipt en erfitt er að fullyrða um það.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

EY-038:037 þúst

65°58.593N 18°48.116V

Um 30 m suðvestan við bæ 001 er þúst þar sem einhverjar mannvistarleifar virðast leynast. Þær eru í hlið bæjarhólsins um 15 m norðan við útihústóft 021. Þústin er í halla vestur af bæjarhól. Umhverfis eru grasi vaxin tún sem komin eru í órækt. Þústin er 8 X 3 m að stærð. Ekki er ljóst um hvers kyns mannvistarleifar er að ræða en þarna gætu hugsanlega verið leifar öskuhaugs.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

6. Minjar í hættu á fyrirhuguðu skipulagssvæði

Reykir eru innsti bær í Ólafsfirði austanverðum. Inn frá Reykjum er Reykjadalur en um hann var á fyrri tímum ein fjölfarnasta leiðin milli Ólafsfjarðar og Svarfaðardals. Við Reyki tekur dalurinn að hækka og jafnframt sveigja til vesturs. Þar hefst Lágheiðin til Fljóta.

Eins og áður er getið voru skráðir 37 minjastaðir á Reykjum. Ástand minja þar er óvenjugott og á það sérstaklega við minjar í túni. Þar sjást enn nær allar leifar útihúsa sem þekktar eru á bænum.

Að lokinni heimildakönnun og vettvangsrannsókn er ljóst að á skipulagssvæðinu og í næsta nágrenni eru 23 minjastaðir þekktir, sem teljast samkvæmt lögbundinni skilgreiningu fornleifar og eru því friðhelgir. Ljóst er að hluti þessara staða er í lítilli hættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda en jafnframt er mögulegt að fleiri minjar leynist á skipulagssvæðinu sem ekki eru til heimildir um og ekki sjást vísbendingar um á yfirborði. Einnig ber að hafa í huga að skipulag sumarbústaðahverfisins er enn ekki fullmótað og því erfitt að segja endanlega til um hvaða staðir teljast í mestri hættu. Í eftirfarandi umfjöllun er greint frá þeim stöðum sem þekktir eru og fyrirsjáanlegt er að gætu orðið fyrir raski vegna framkvæmdanna.

Skipulagssvæðið er að mestum hluta innan gamla túnstæðis Reykja og því eru þar fjölmargar fornleifar. Innan skipulagssvæðisins eru 14 fornleifar en að auki eru 9 fornleifar rétt utan jaðar svæðisins. Fornleifarnar 14 teljast í mikilli hættu vegna sumarbústaðabygðar. Þetta eru eftirtaldir staðir:

-EY-038:001 bæjartóft/bæjarhóll

-EY-038:002 heimild um útihús á bæjarhól

-EY-038:003 fjóstóft

-EY-038:004 útihústóft

-EY-038:009 útihús

Fornleifar á Reykjum

-EY-038:010 Reykjalaug

-EY-038:019 kálgarður

-EY-038:021 útihús

-EY-038:029 útihús

-EY-038:032 útihús

-EY-038:034 kálgarður

-EY-038:035 útihús

-EY-038:036 útihús

-EY-038:037 þúst

7. Tillaga um aðgerðir⁷

Að lokinni heimildakönnun og rannsókn á vettvangi hefur eru 23 fornleifar í og við skipulagssvæðið þekktar.

Af þessum fornleifum eru 14 fornleifar á skipulagssvæðinu sjálfu. Merkja þyrfti allar þessar fornleifar til að koma í veg fyrir að þær verði fyrir óþarfa hnjaski. Ekki er víst að þurfi að koma til miklar breytingar á skipulagi sumarbústaðasvæðisins til þess að minjavernd og frístundabyggð geti farið saman. Séu minjarnar merktar og við allar framkvæmdir gætt að því að skemma ekki fornleifar, munu menningarsögulegar minjar á Reykjum auka gildi staðarins sem útivistarsvæðis.

Undantekning frá þessu er austasta (efsta) sumarbústaðalóðin á skipulagssvæðinu. Hún er ráðgerð í og við rætur bæjarhólsins á Reykjum. Ljóst er að framkvæmdir við þessa lóð gætu skemmt bæjarhólinn á Reykjum verulega auk þess sem 6 fornleifar eru innan lóðarinnar. Miklar líkur eru á að í bæjarhól Reykja leynist uppsafnaðar mannvistarleifar liðinna alda, jafnvel allt frá fyrstu tíð. Þessum minjum má ekki spilla á og verður að gera breytingar á skipulaginu til að vernda minjarnar. Því verður að færa umrædda lóð á annað svæði þar sem framkvæmdir ógna ekki minjum.

Fornleifar á Reykjum hafa sérstakt gildi sem einstaklega vel varðveitt minjaheild og hana ætti tvímælalaust að vernda. Af öllum minjum jarðarinnar er þó bæjarhólinn og næsta nágrenni hans merkilegast enda ljóst að auk þeirra minja sem greinilegar eru á yfirborði er þar jörðu hulin saga byggðar á Reykjum allt frá örófi alda.

8. Niðurlag

Í skýrslulok er rétt að geta þeirra takmarka sem eru á þessu mati. Mat á áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda á fornar mannvistaleifar er nýjung hér á landi og enn er langt í land að unnt sé að skera úr með fullri vissu hvort eða hversu margar minjar eru á fyrirhuguðu skipulagssvæði. Við framkvæmdir verður að hafa í huga að fornleifar geta komið óvænt í ljós og þá þurfi að stöðva framkvæmdir vegna þess þar til úrskurður Fornleifaverndar ríkisins er fenginn sbr. 20. gr. Þjóðminjalaga.

⁷ Athuga ber að þær hugmyndir sem hér eru settar fram um mótvægisáðgerðir til verndar fornleifum á skipulagssvæðinu eru einungis tillögur Fornleifastofnunar en Fornleifavernd ríkisins setur fram endanleg skilyrði og úrskurðar um til hvaða áðgerða, ef einhverra, beri að grípa til að skipulagsreitur fáiast samþykktur.

9. Heimildaskrá

- Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I*,
Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.
- BE:** *Byggðir Eyjafjarðar I-II*, Akureyri 1973.
- BE 1990:** *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I-II*, Akureyri 1993.
- Björn Lárusson: *The Old Icelandic land Registers*, Lund 1967.
- DI:** *Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.
- JÁM:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, X. Eyjafjarðarsýsla*,
Kaupmannahöfn 1943.
- JJ:** J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.
- LE:** *Lýsing Eyjafjarðar I*. Akureyri 1949.
- SSE:** *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenzka bókmenntafélags 1839-1854*,
(Eyfirzk fræði II), Akureyri 1972.
- Túnakort 1917:* Þjóðskjalasafn Íslands, Jarðadeild.
- ÞJÁ:** *Íslenzkar þjóðsögur og ævintýri I*. Reykjavík 1961.
- Ö-Ól. Örnefni, Jóhannes Óli Sæmundsson safnaði, handrit,
Héraðsskjalasafn Eyfirðinga á Akureyri

